

Ivan Teodorović*

REFLEKSIJE I PORUKE 21. TRADICIONALNOGA SAVJETOVANJA HRVATSKOG DRUŠTVA EKONOMISTA

Tradicionalni skup ekonomista u Opatiji u organizaciji Hrvatskoga društva ekonomista ocijenio je učinke ekonomske politike u godini 2013. i ujedno naznačio neke postavke ekonomske politike u 2014. godini. Savjetovanje je održano pod visokim pokroviteljstvom Predsjednika Republike prof.dr.Ive Josipovića. U njegovo ime skup je pozdravio izaslanik prof.dr. Boris Cota koji je prenio poruke Predsjednika o zadatku pronalaženja prostora za gospodarski rast, pri čemu je posebno stavio naglasak na inozemnu potražnju i s njom povezanim investicijama kao čimbenicima rasta. U poruci ja naglašena potreba za izmjenom strukture proizvoda u korist stvaranja proizvoda više i visoke dodane vrijednosti. U pogledu provođenja ekonomske politike ukazao je na potrebu proaktivne uloge države i odlučnosti u provedbi strukturnih prilagodbi.

U kontekstu ekonomske politike dan je osvrt na učinjeno u tijeku protekle godine i ukazano na tekuća i predstojeća ograničenja. Rezultati mjera ekonomske politike došli su nekako u drugi plan uslijed izostanka Predsjednika Vlade i nekoliko ključnih ministara. Rad na rebalansu državnog proračuna bili su razlog tomu. Na taj način nije predstavljeno ono što je Vlada učinila u pogledu tekuće ekonomske politike i dakako izostale su naznake onog što se predlaže za godinu 2014. Jedina iznimka bilo je učešće savjetnika ministra turizma g. Ive Bašića koji je dao zanimljivo izlaganje o početku provođenja Strategije turizma kao i o rezultatima turističke djelatnosti i o očekivanjima za iduću godinu.

---

* I. Teodorović, dr. sc., glavni i odgovorni urednik Ekonomskog pregleda, emeritus Ekonomskog instituta, Zagreb (E-mail: teodorovic.ivan@gmail.com).

Pozdravne riječi gostiju na ovom savjetovanju, g. Saše Marića, izaslanika predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH, kao i dr.sc. Aleksandra Vlahovića, predsjednika Saveza ekonomista Srbije sadržavale su i ocjene stanja gospodarstava u njihovim državama. Govornici su također ukazali na sličnosti i razlike u promišljanju razvitka i ekonomskim politikama s Hrvatskom.

Nastavno na uvodni dio Savjetovanja prof. dr. B. Cota predstavio je svoje analitičke nalaze na temu „Izvozna konkurentnost hrvatskog gospodarstva“. U prezentaciji je ukazao na niz ključnih makroekonomskih pokazatelja koji nisu povoljni i koji govore o nastavku recesije. Naglasio je izuzetnu složenost prognoza i projekcija i njihovu neizvjesnost. To je potkrijepio projekcijama MMF-a koje su se od godine 2008. naovamo kretale u rasponu od optimističnih do pesimističnih. Tome je pridonijelo sporo prilagođavanje EU kao cjeline. Pri tom se razabire razlika u učincima na makro razini središnjih zemalja EU i periferije. Sve se više produbljuje asimetrija odnosno divergentna kretanja pri čemu se javljaju stavovi da zemlje s trgovačkim suficitom vode osiromašivanju zemalja periferije. Međutim suštinske su razlike u stupnju strukturnih prilagodbi iz kojih proizlazi najvećim dijelom i razina konkurentnosti nacionalnih ekonomija. Sporost u strukturnim prilagodbama i razvojni model koji se temeljio na eksternom kreditiranju rezultira u slučaju Hrvatske dužim trajanjem recesije sa svim negativnim učincima koje ona donosi. Cota smatra da je najveći problem Hrvatske u slaboj neto međunarodnoj investicijskoj poziciji. Ona se odražava na investicije, izvoz i osobnu potrošnju koji su u padu, a odraz toga je u kretanju BDP-a. Tijekom čitavog recesijskog razdoblja konstantno je rasla proračunska potrošnja kao odraz slabe političke volje za strukturnim promjenama, ali također i snažnih otpora promjenama.

Cota je postavio pitanje o potrebnim politikama porasta konkurentnosti. Često primjenjivane metode koriste se devalvacijom ili internom devalvacijom kao alternativom. U hrvatskom slučaju devalvacija pri visokoj razini euriziranosti polučila bi negativne učinke, dok je pokušaj interne devalvacije pokazao slabe učinke uslijed neelastičnosti u kretanju plaća, a djelovanjem na instrumente države blagostanja ne daje rezultate na kratak rok. Ili općenito snažnija fiskalna štednja se je do sada pokazala teško ostvarivom uslijed snažnih otpora ali i nedovoljno izražene političke volje. Jedan od odgovora nalazi u jačanju neto investicijske pozicije. Ona bi mjerama ekonomske politike trebala otvarati prostor za promjenu tipova proizvoda s težištem na višim i visokim razinama dodane vrijednosti. Da bi to bilo moguće potrebno je ublažiti rigidnost propisa, smanjiti birokraciju i povećati učinkovitost državne administracije, prebaciti teret sa dohotka na potrošnju, poboljšati kreditiranje izvoza i slično.

Nastavno je predsjednik Hrvatskog društva ekonomista prof. dr. Ljubo Jurčić dao već tradicionalan osvrt na stanje i perspektive hrvatskog gospodarstva u kontekstu EU kojoj i formalno pripadamo od druge polovice 2013. godine. Tijekom

godine 2013. očekivanja su bila da će se ostvariti zaokret u nepovoljnim ekonomskim kretanjima iz prethodnih godina. Očekivanja su osnažena najavom Vlade o pokretanju mjera sa ciljem prekidanja negativnih trendova gospodarskih kretanja. To je temeljila na namjeri poduzimanja reformskih mjera usmjerenih na poboljšavanje poduzetničke klime, jačanju pravne države, započinjanju investicijskog ciklusa, početku strukturnih reformi, fiskalnoj odgovornosti i na mjerama poticanja razvitka uz jačanje odgovornosti nositelja ekonomske politike. Od navedenoga malo je ostvareno i tek je djelomično opravdanje za takvu ocjenu nepovoljno stanje u okruženju i slab rast u EU kao dominantnom izvoznom tržištu. Očekivanja su također bila da će sa završetkom procesa ulaska u EU jačati investicijska ulaganja i angažiranje fondova EU. Činjenica je da su izravna strana ulaganja bila na jednoj od najnižih razina do sada, a u pogledu angažmana EU fondova bilježi se blagi rast. Razina konkurentnosti koja je već kronično niska u usporedbi s ostalim zemljama nije poticajna za ulagače, a tome doprinosi i još uvijek nedovoljno prepoznatljivo poslovno poticajno okruženje s jedne strane dok je s druge strane bio sve prisutniji oprez vanjskih ulagača s obzirom na rastuće ekonomske probleme unutar Europske Unije, ali i s obzirom na stanje hrvatskog gospodarstva. Prema svim pokazateljima rezultati su skromni sa stajališta gospodarskog rasta. Ocjenjeno je da će on do kraja tekuće godine biti negativan tako da se gospodarska kriza u slučaju Hrvatske nastavlja.

Iako Jurčić smatra da je uloga države u osmišljavanju razvitka nezamjenjiva, on opetovano naglašava potrebu napuštanja dosadašnjeg razvojnog modela. Očigledno tom je modelu došao kraj s obzirom na činjenicu da je Hrvatska došla do praga eksterne zaduženosti, a uz to uvjeti zaduživanja su se drastično pogoršali. U komparativnoj analizi ekonomskih kretanja u EU kao i u zemljama iz našeg gospodarskog okruženja ukazuje da sadašnja kretanja ne ohrabruju u smislu eksternog poticanja rasta. Uz nisku konkurentnost i lošu izvoznu strukturu neophodna je takva ekonomska politika koja će osloboditi nacionalne proizvodne potencijale, kao i potaknuti ulaganja. Glavni cilj prema tomu morala bi biti povećana ulaganja pri čemu valja voditi računa o njihovoj strukturi. Sukladno ciljevima EU treba nastojati ići u pravcu mudre specijalizacije temeljem izmjene strukture ponude. Ponuda bi morala odražavati rastući udio proizvodnji utemeljenih na znanju. Da bi se to ostvarilo Jurčić smatra da Vlada treba napustiti politiku naglašenog ulaganja u infrastrukturu i svim raspoloživim sredstvima poticati vlastita znanja i osmisliti proaktivnu ekonomsku politiku. U tom smislu stavio je naglasak na reindustrijalizaciju ali i na potrebu sustavnijeg razvitka ostalih sektora nacionalne ekonomije.

U pogledu razvitka turističkog sektora ukazano je na činjenicu da je u pogledu broja turista po dolascima i po noćenjima ova sezona bila do sada najuspješnija. Uslijed metodologije i načina obrade podataka izostala je za sada pouzdana ocjena financijskih učinaka. U svakom slučaju naglašeno je da se u ovom sektoru odvijaju

prilagodbe promijenjenim tržišnim uvjetima što se odražava na strukturu ponude i njenu kvalitetu. Također je predstavljena vizija razvitka uz važnu napomenu da je turizam sam po sebi značajan ali i onoliko snažan koliko je snažno njegovo okruženje, odnosno ekonomska snaga nacionalnog gospodarstva i njegova konkurentnost.

Kao što je nositeljima ekonomske politike prilika da izlože dosegnute rezultate i ciljeve u predstojećem razdoblju, tako je ovaj skup ujedno i prigoda za javno iznošenje rezultata znanstvenih i stručnih istraživanja, kako u analizi pojava koje se uočavaju, tako i po svojoj paradigmatičkoj naravi. To je prilika da se izlože i pogledi na tekuća kretanja i da se njihovim kritičkim sagledavanjem ukaže na moguća bolja ili, na drugačija rješenja. Sudionicima skupa predstavljen je već tradicionalni zbornik radova pod naslovom „Ekonomska politika Hrvatske u 2014. godini“ u kojem su obuhvaćeni makroekonomski i mikroekonomski aspekti i analize gospodarstva u cjelini, čimbenika rasta, nacionalne konkurentnosti, analize nekih sektora kao i analize pojedinih ključnih sastavnica ekonomske politike. To se odnosi prvenstveno na pitanja fiskalne i monetarne politike, njihovog međudnosa, investicija i investicijske politike i slično. Svoje priloge objavilo je u Zborniku 24 istaknuta autora u 15 priloga.

Na ovome je Savjetovanju raspravljano također o slijedećim osnovnim područjima razvojne i ekonomske politike: o stanju i perspektivama gospodarstva, o nekim aspektima ekonomske politike Hrvatske, strukturnim promjenama i zaduženosti, o razvojnim rizicima u svjetlu ekonomskih problema u EU, o mogućnostima i izvorima financiranja iz EU, investicijskoj politici i financijskim potencijalima za investiranje, potencijalima hrvatskog turizma. Također su održane četiri veoma zapažene panel diskusije na temu industrijske politike, ekonomske politike RH i kretanjima u EU, investicijskim potencijalima i ograničenjima u Republici Hrvatskoj, konkurentnosti hrvatskog turizma s ulaskom u EU. Govornici su se u svojim izlaganjima također osvrnuli na globalnu situaciju, situaciju u EU i na utjecaje iz okruženja na hrvatsko gospodarstvo pa se može ustanoviti da je ovogodišnje Savjetovanje proteklo u ozračju traženja rješenja za hrvatsku ekonomiju u novonastalim okolnostima.

O stanju s pogledom na EU

Gospodarsko stanje u Hrvatskoj razmatrano je u kontekstu onog što se odvijalo tijekom zadnjih deset godina s naznakom silaznog trenda i to ne samo mjereno stopom rasta već i s obzirom na većinu temeljnih pokazatelja. Model razvitka koji se temelji na porastu svih oblika potrošnje i na eksternim izvorima financiranja, s

početkom ekonomske krize pokazao je svu svoju neodrživost. Na prisutne trendove ukazivale su također i neke od rasprava na osnovi usporednih analiza sa državama članicama EU ili sa skupinom odabranih zemalja. Ocijenjeno je da recesija i usporeni oporavak EU može još potrajati 3-4 godine s divergentnim kretanjima. Ocjenjuje se da ključne ekonomije izlaze iz recesije ranije dok će se periferija oporavljati sporije. Kao čimbenici koji djeluju na takva kretanja navode se iscrpljeni fiskalni poticaji, kriza javnog duga, rast nezaposlenosti, posebno mladih, zaostajanje u konkurentnosti i još neki drugi. Unatoč tim činjenicama tijekom krize države članice EU pokazuju bolju dinamiku u odnosu na Hrvatsku, pa unatoč usporenog rasta EU zaostajanje konvergencije postaje sve izraženije. Hrvatsko gospodarstvo ušlo je u krizu nešto kasnije ali će ona po svemu sudeći potrajati i duže. Na skupu je naglašeno da je složena situacija hrvatskog gospodarstva izazov i prilika.

Kao razlozi stagnacije opetovano se ukazuje na neispunjena očekivanja od nevidljive ruke (samo-regulirajućeg mehanizma tržišta). Također, ponovno se ističe konstatacija koja se ponavlja o dosadašnjem atipičnom modelu rasta. U okolnostima u kojima nisu jasne mjere u okruženju, naglašava se da je najsloženija gospodarska situacija u Jugoistočnoj Europi i poglavito zemljama regije, a strategija razvitka gospodarstva u odnosu na iste nije dovoljno razvidna. To se posebno odnosi na anti cikličku politiku oko koje ne postoji niti suglasje na razini EU pa tako niti u teoriji i praktičnoj provedbi ekonomske politike.

Istaknuto je da je neophodan zaokret u pravcu propulzivnog modela rasta što upućuje na neophodnost aktiviranja raspoloživih potencijala, ali je također još uvijek otvoreno pitanje kako to izvesti u vrlo nepovoljnom okruženju. Osim toga, većina makroekonomskih pokazatelja Hrvatske su nepovoljni pri čemu se ukazuje na pad potrošnje, smanjenje raspoloživog dohotka građana tijekom godine 2013., na internu devalvaciju koja za sada nije dala značajnije rezultate, na nastavak pada konkurentnosti, na usporene strukturne prilagodbe, visoko porezno opterećenje i izostanak investicija i to posebno inozemnih. Slijedom takvih konstatacija ekonomisti ocjenjuju da će se samo uz krajnje napore i sustavne mjere u domeni ekonomske politike moći doći do prijelomne točke u pogledu makroekonomskih kretanja tijekom godine 2014.

Dosadašnja iskustva u pogledu boljeg korištenja znanja i u pogledu unapređivanja razvojne i ekonomske politike, upućuju na nužnost stalnog dijaloga između ekonomske struke i znanosti i donosioca odluka na državnoj i ostalim razinama jer je:

- u pogledu razvojne paradigme rečeno i već ranije i to opetovano, gotovo sve,
- sustavno se ukazivalo na provođenje nužnih mjera, koje valja provesti da bi se izbjegla društvena i ekonomska kataklizma,

- u zadnjih je nekoliko godina i naš znanstveni časopis „Ekonomski pregled“ u svojoj uređivačkoj politici stavljao naglasak na našu razvojnu problematiku (možda mu upravo iz tog razloga raste čitanost i citiranost u zemlji i inozemstvu),
- koliko puta treba još ponavljati bitne nalaze i poruke da bi se stvorila nužna svijest za stvaranje političke volje u provedbi onog što je nužno i sada već neizbježno.

Razvojni aspekti

Gospodarske teškoće u Europi a posebno u našem okruženju samo su dio odgovora na pitanje o tome zašto nije došlo da zaokreta. Nesumnjivo sve što je do sada bilo postavljeno krivo od samog početka tranzicije pa nadalje, sada izgleda da dolazi na naplatu. Pred ovakvim velikim izazovom kratkoročne mjere ekonomske politike ne mogu dati bitne odgovore, a niti zamjetne rezultate. Stoga i ne iznenađuje što unatoč očekivanjima nije došlo do promjene u dosadašnjem trendu ekonomskog pada, odnosno općenito svih bitnih makro ekonomskih pokazatelja. Razlog tomu razabire se u činjenici da nisu u dovoljnoj mjeri otklonjena razvojna ograničenja, da se nepovoljna poslovna klima sporo mijenja. Ukazano je također da su učestale normativne promjene zbunjujuće za poslovni sektor, a možda još i više što se namjeravani potezi nedovoljno jasno prenose poslovnom sektoru.

U pogledu sadašnjih trendova ocjenjuje se da je na djelu porast porezne presije. Neznatni rezovi na rashodnoj strani proračuna uz veliki deficit nužno traže porast prihodne strane. Nastojanje za širenjem porezne osnove ponekada se interpretira kao rast porezne presije. U situaciji kada se čini nemogućim provesti nagle rezove na rashodnoj strani proračuna, proračunski deficit nastojao se je držati pod kontrolom rastućim prihodima. Međutim intervencije u neke od poreza (npr. PDV) ili smanjivanje prihoda od carina, nisu dale očekivane rezultate tako da je planirani priljev u proračun podbacio. Opća je ocjena da je saldo konsolidirane države u stalnom porastu. Porast nezaposlenosti i kretanje plaća utjecali su na smanjivanje raspoloživog dohotka što upućuje na pad standarda. Proračunski deficit i porast inozemnog javnog duga uz negativne stope rasta koje su ostvarivane do sada doprinijele su visokoj premiji rizika što će nesumnjivo otežati nova, a možda čak i neizbježna zaduživanja.

Neka su izlaganja ukazala na mogućnosti monetarne politike u aktiviranju raspoloživih resursa, ali i na njena ograničenja uzmu li se u obzir temeljni zadaci HNB-a u pogledu vođenja monetarne politike. Opetovano je ukazano na veliku

ovisnost o inozemnoj aktivi i na tendenciju povlačenja kapitala iz države unatoč činjenici da je na domaćem tržištu cijena kapitala još uvijek visoka. Postavilo se pitanje jesu li razlog tome razina rizika, sporost pravnog sustava i nesigurnost, ili pak, bolje alternative za ulaganje drugdje.

U pogledu perspektiva u situaciji nejasne razvojne vizije, ocjenjuje se da će i nadalje biti ozbiljnih poteškoća s oporavkom industrije i građevinarstva što će rezultirati sporim oporavkom izvoza i stagnantnim zapošljavanjem. Posebno je naglašena činjenica da i nadalje pada industrijska proizvodnja bilo iz razloga pada domaće i inozemne potražnje, bilo stoga što opada konkurentnost ovog sektora. Također je ukazano na probleme pojedinih sektora ovisno o njihovoj strukturi i izvorima potražnje. Opća je ocjena da na nepovoljna kretanja utječe niska razina upravljanja na svim razinama.

U idućoj godini teško da se može očekivati oporavak potrošnje kućanstava pri čemu eventualni rast nezaposlenosti, smanjenje raspoloživog dohotka i rastuće porezno opterećenje mogu dodatno obeshrabriti potrošače. Ono što se može očekivati jest blagi oporavak na srednji rok uz pretpostavku da dođe do porasta investiranja u javni i privatni sektor. S obzirom na dugoročnije učinke strukturalnih prilagodbi, moguće je očekivati slabu konkurentsku poziciju nacionalne ekonomije. Najavljene privatizacije i širenja porezne osnovice mogu otvoriti početak procesa „mljevenja“ imovine s ogromnim dodatnim troškovima. Za očekivati je nastavak pogoršavanja vitalnih statistika i gubitak povjerenja u političke strukture. Samo mobilizacija svih napora Vlade i društva uz dobro korištenje fondova EU, uspostavljanja povoljne investicijske i poslovne klime općenito, uz istovremeno osuvremenjivanje državne administracije, tj. uz provedbu radikalnog zaokreta u razvojnoj i ekonomskoj politici, mogu ublažiti negativne ocjene u pogledu razvojnih perspektiva.

Ekonomska politika okrenuta razvitku

S ulaskom Hrvatske u punopravno članstvo EU otvorile su se nove mogućnosti i izazovi kao i neke negativne posljedice zbog napuštanja CEFTE, prvenstveno za prehrambenu industriju, duhansku industriju i poljoprivredu. I dok se u pogledu CEFTE ne može ništa očekivati, u prezentacijama radova i raspravama na savjetovanju dosta je pažnje posvećeno stanju i perspektivama u EU.

U pogledu očekivanja od ulaska u EU ocijenjeno je još na Savjetovanju 2012. godine, da će učinak ulaska u prvoj godini (u stvari pola godine) biti neutralan ili čak blago negativan. Očekivao se pojačani pritisak konkurencije iz gospodarstava zemalja članica EU, ali i smanjeni troškovi transfera u okviru jedinstvene carinske

zone. Ukazano je također na otvorena pitanja odnosa sa CEFT-om kao značajnim vanjsko-trgovačkim partnerom. Ukazano je na specifičnost priprema za kandidiranje projekata s financiranjem iz fondova EU. Ove prognoze su se u najvećoj mjeri i ostvarile. Stoga su za ekonomsku politiku Hrvatske od velike važnosti stanje i kretanja u EU.

EU još uvijek ne uspijeva konsolidirati cjelokupnu ekonomiju. Posljedice toga su divergentna kretanja središnjih država članica i onih sa periferije. Takva su kretanja odraz razine ranije obavljenih ili nezavršenih reformi. Recesiju je donekle ublažila intervencija pomoću EU fondova, ali i nacionalnih fondova, no nije ju i otklonila. S obzirom na sadašnje mehanizme funkcioniranja EU i načine odlučivanja uz zajedničke napore na djelu su i autonomni potezi pojedinih država. Takvi potezi ukazuju na tendenciju re-nacionalizacije banaka i financijskog sektora, a to je došlo do većeg izražaja u slučaju razvijenih zemalja EU. To je i bilo za očekivati s obzirom na rizik ulaganja u zemljama periferije EU. Sagledaju li se cjelokupna kretanja u EU, na savjetovanju je ukazano da je za EU u cjelini izgubljeno jedno desetljeće.

U pogledu kratkoročne perspektive ukazano je na prognoze meritornih institucija iz EU, koje govore o oporavku na razini cjelokupne Unije krajem godine 2014. I uz zadržavanje sadašnjih pretpostavki te projekcije, intenzitet tog oporavka je nepredvidiv. Ono što će i nadalje biti prisutno su divergentna kretanja gospodarskih aktivnosti tzv. centra i periferije. To je uglavnom zato jer su učinci strukturnih prilagodbi periferije dugoročnijeg karaktera uključujući i operativno osmišljavanje nove razvojne paradigme tih zemalja. U tim zemljama, ali i na razini EU nezaposlenost ostaje veliki problem, osobito nezaposlenost mladih za koje se može tvrditi da već danas čine izgubljenu generaciju. Općenito, ukazano je na problem srednjoročne erozije radnih mjesta i s tim povezanog pada potencijalnog BDP-a. Ocijenjeno je također da postoje sve indikacije da mjere koje provodi EU idu relativno više u prilog razvijenima. Uz dosta pojednostavljenja, EU je danas suočena s dva ključna problema. Prvi se odnosi na jačanje njene globalne konkurentnosti u utakmici s ostalim gospodarskim regijama i vodećim državama. S druge pak strane uz očuvanje i jačanje te konkurentnosti, valja naći učinkovite mehanizme za smanjivanje jaza između centra i periferije (posebno juga) EU.

Što se tiče hrvatskog gospodarstva na Savjetovanju je upozoreno na dvije činjenice. Za Hrvatsku kao punopravnu članicu sada su još važnija kretanja u Uniji i mjere koje ona poduzima. Kao članica, i s obzirom na gospodarsku situaciju u kojoj postoji visoki fiskalni deficit i galopirajući naglo rastući javni dug, Hrvatska ulazi u program i proceduru prekomjernog deficita. Na stavke državnog proračuna utjecati će od godine 2014. Europska komisija. Ta bi procedura mogla uvesti linearne mjere intervencije koje bi mogle imati kratkoročne učinke. Druga je činjenica koja ukazuje na nužnost pronalaženja vlastitih inicijativa sa ciljem dovođenja

ekonomije u red. Dobro promišljene reforme su prema tome nužne i neizbježne. U pogledu toga kakva će biti ekonomska politika u godini 2014. u vrijeme odvijanja Savjetovanja mogle su se nazirati neke mjere ali ne i cjeloviti prijedlozi. Očito se još uvijek čekaju administrativne mjere koje Vlada treba donijeti suglasno s Europskom komisijom. Rasprave na Savjetovanju upućuju na dvije moguće opcije. Prva je opcija ekonomska politika koja će biti u skladu s novom razvojnom paradigmatom dok se druga odnosi na administrativne mjere, odnosno korigiran status quo ekonomske politike sa svim njenim dugoročno negativnim posljedicama.

Prezentacije u okviru panela i diskusije

Na temu „*Industrijske politike i re-industrijalizacija Hrvatske*“ ukazano je na činjenicu da se pod utjecajem globalizacije ali i tehničkih promjena odvija proces pada udjela industrije u BDP-u. S tom su činjenicom suočene EU, SAD i Japan. Istovremeno se je klasično poimanje industrije promijenilo tako da se dio novih industrijskih aktivnosti odvija pod okriljem uslužnog sektora. Za razliku od strogo liberalnog stava kretanja u industriji, nametnula se potreba za novom politikom u kojoj je uloga države potaknuti novi industrijski razvitak putem ulaganja u znanje, javni sektor i u strateške industrije. Pozivajući se na razvojne dokumente prvenstveno EU, na savjetovanju je ukazano na znanstveno utemeljenom industrijskom razvitku kao novoj paradigmati. Znanje sve više čini temelj nove industrije. Takva industrija ima vrlo visoki multiplikativni učinak na ostale aktivnosti i na zaposlenost. Da bi se to ostvarilo vodi se računa o svim komplementarnim mjerama koje dovode do takvog stanja.

U diskusiji se raspravljalo o neizbježnoj temi uzroka deindustrijalizacije u Hrvatskoj. Ponovljeni su već poznati raniji nalazi o svim propustima učinjenim s početkom tranzicije, ali isto tako i o manjku političke volje za ispravljanjem pogrešaka, odnosno za provedbu nužnih reformi. I dok je stara razvojna paradigma mogla donekle funkcionirati na eksternim izvorima rasta (zaduživanje), dotle je s pojavom recesije razotkriven pogrešan put. Nečinjenje je dovelo do jačeg pada industrije s početkom recesije tako da je njen udio pao za daljnjih 10%.

Iako je sve prisutnija spoznaja o potrebi zaustavljanja takvog negativnog trenda, ocjenjuje se da je još uvijek puno češća deklarativna komponenta od djelatne. Na nužnost provedbi re-industrijalizacije ukazuje se već duže vrijeme, pa su se tako i na ovom Savjetovanju ponovno spomenule brojne prepreke u njenoj realizaciji. U tom pogledu posebno su istaknuti zakon o radu, administrativne barijere i anti-istraživačka klima. Unatoč svemu na Savjetovanju su predstavljeni neki primjeri uspješnih industrijskih društava koja su u borbi za opstanak i unatoč brojnim

poteškoćama ukazala na mogućnost ostvarivanja nove razvojne paradigme. One ukazuju da je u tim primjerima došlo do primjene znanja i viših tehnologija. Ta su industrijska društva identificirala vlastite proizvodne i tržišne niše, dizajn i kvalitetu. Pod takvim okolnostima moguća im je orijentacija prema izvozu, a u tom pogledu ukazali su na potrebu umreženja na nacionalnoj razini i šire.

„*Investicijskim potencijalima i ograničenjima*“ bila je posvećena posebna panel diskusija. U recesiji u koju je zemlja zapala investicije su bile stagnantne ili u padu. Tako su npr. kapitalne investicije stalno padale kada se pogleda proračunska struktura. One su u godini 2012. smanjene na svega 1,1 milijardu kuna što iznosi smanjenje od 42% u odnosu na godinu 2006. Ako se ne provode reforme, tada se u proračunu režu tzv. neutralne stavke. Takvom ekonomskom politikom izostali su brojni multiplikativni učinci na gospodarske aktivnosti.

Od ekonomske politike očekuje se da otkloni brojne barijere investiranju i poslovanju općenito. Govornici su naglasili potrebu stvaranja poslovno poticajne klime koja bi parirala onome što se čini u nama konkurentskim državama. Osvrnuli su se na problem normativne nesigurnosti uslijed učestalih promjena propisa što stvara nesigurnost domaćeg poslovnog sektora i oklijevanje stranih ulagača. Na Savjetovanju su se čule i različite ocjene učinaka (od prodaje imovine do tzv. monetizacije do greenfield ulaganja), ali su ipak relevantne poruke bile da su ulaganja jedan od ključnih čimbenika rasta.

U odnosu na brze učinke ulaganja, pogotovo velikih, rasprave su ukazale na činjenicu da svako ulaganje traži temeljitu pripremu i prije nego što se ishode razne suglasnosti i dozvole. Svaka investicija ima svoju fazu identifikacije, pripreme i ocjene kao i ocjenu pripreme izvođenja projekta. To iziskuje dosta vremena tako da su najave o brzom investiranju bile malo pre optimistične.

Što se tiče ulaganja postavila su se pitanja njihove osmišljenosti i stvarnog doprinosa, pogotovo kada su u pitanju državni i javni sektor. Upozoreno je na ocjenu alternativnih troškova. S tim su bila povezana očekivanja od javnih poduzeća i njihovog udjela u investicijskom ciklusu koji se očekuje. Naglašena je pri tom činjenica da ta poduzeća moraju težiti većoj učinkovitosti.

U izlaganju i raspravi upozoreno je na očekivanja od EU fondova, načinu njihovog korištenja kao i o hitnoj potrebi da se posveti najveća moguća pažnja pripremi kvalitetnih prijedloga da bi se izbjegla loša iskustva nekih zemalja koje su ušle u članstvo Unije, bez dovoljno dobre pripreme za korištenje istih.

Poseban osvrt bio je na ulogu i ciljeve različitih EU fondova koji će biti na raspolaganju s početkom iduće godine. Ovi fondovi u suštini omogućuju ostvarivanje kohezijske politike EU s ciljem da omogućuju poticanje razvitka slabije razvijenih regija (država). Hrvatska može računati sa značajnim sredstvima koja će postupno rasti. Da bi se mogla koristiti, potrebno je imati razvojnu strategiju iz

koje se razabire osmišljenost pravaca razvitka slijedom kojih bi se smanjila razlika u odnosu na razvijene. Bez toga, bez programa, bez mjerljivih instrumenata učinaka, nema niti financiranja, naglašeno je. U pogledu načela kohezijske politike naglašena je potreba višegodišnjeg planiranja, otvaranje partnerskih konzultacija, aktivnost u širenju znanja o načinu korištenja EU sredstava, sustavni nadzor njihovog korištenja, procjena učinaka i ostalo. Izražena je bojazan da se u sagledavanju tog skupa aktivnosti možda već kasni. Također je istaknuto da je za povlačenje sredstava iz EU potrebno osigurati sufinanciranje za što moraju biti predviđeni i odgovarajući izvori

O „*Turističkoj politici i konkurentnosti hrvatskog turizma*“ bilo je riječi u uvodnim izlaganjima nakon kojih je uslijedila posebna panel diskusija. Ukazano je na važnost ovog sektora kao i na njegovu žilavost. G. Ivo Bašić, savjetnik ministra turizma predstavio je početak primjene *Strategije turizma*. Glavni cilj je zadržati i povećati razinu konkurentnosti. Naglasak je na poboljšanju strukture i kvalitete ponude.

Procjenjuje se da će sektor turizma u ovoj godini ostvariti najpovoljnije rezultate do sada, unatoč recesiji u emitivnim zemljama kao i krizi nacionalne ekonomije. Tome su pridonijeli vidljivi pomaci u strukturi ponude, ulaganja u infrastrukturu i prateće sadržaje. Naglašeno je ipak da su rezultati u turizmu u konačnici ipak odraz razvijenosti i načina na koji gospodarski sustav funkcionira. U strategiji razvitka ovog sektora ukazano je na strateške pravce budućeg razvitka, ali je u diskusiji u ukazano i na moguće opasnosti koje prijete od moguće betonizacije obale nakon ulaska u EU.

Pozitivne rezultate može u budućnosti ugroziti stagnantnost konkurentnosti unatoč ciljevima koje proklamira Strategija. Ocjenjuje se da je sezonalnost još uvijek previše prisutna. Sezonalnost znatno utječe na učinkovitost i profitabilnost ovog sektora a to se posebno odnosi na segment hotelijerstva. Za ublažavanje sezonalnosti očekuju se povoljnija rješenja u makroekonomskom okruženju kao i u inovativnosti u pogledu sadržaja turističke ponude koja bi morala u većoj mjeri pratiti promijenjene aspekte potražnje na turističkom tržištu. Posebna pažnja u nekim izlaganjima bila je posvećena novim oblicima marketinga u turizmu, a istaknuta je i potreba jačanja ljudskih potencijala u tom sektoru.

Poruke Savjetovanja

Poruke savjetovanja mogu se svesti na slijedeće točke:

- Krajnje je vrijeme za napuštanje tzv. atipičnog modela rasta pa se mora osigurati proaktivna politika države u tom pogledu.

- Temeljem koncepcije i strategije razvitka pristupiti izradi razvojnog programa na srednji rok.
- Temeljem razvojne strategije potrebno je definirati konzistentnu ekonomsku politiku uvažavajući kriterije EU i međunarodnih institucija, za što HDE nudi Vladi okvirni nacrt programa.
- Na Savjetovanju su obrazložene neophodne mjere za jačanje konkurentnosti i izvozne orijentacije na svim razinama. Pri tom se ukazuje na kratkoročne i dugoročne mjere.
- Moguća je re-industrijalizacija Hrvatske uz ukazivanje na nužnost promjena u znanstvenoj, obrazovnoj politici i politici usmjerenoj na radno zakonodavstvo sa ciljem povećavanja ljudskih, ali i institucionalnih potencijala.
- U situaciji kada je Hrvatska postala članica EU potrebno je parirati odlivu mozgova pomoću razvojne politike, ekonomske politike i znanstvene politike.
- Osmisliti pogled na funkcioniranje socijalne države u suvremenim uvjetima i u tom smislu definirati što danas znači država blagostanja.

Na kraju su najavljene aktivnosti u idućoj godini kao i ključne teme koje će iduće Savjetovanje obuhvatiti, a o kojima će Glavni odbor HDE dati konačne prijedloge.